

Twee lijsten, twee keuzes

Een vergelijkende studie naar stemgedrag
bij de provinciale en waterschapsverkiezingen

**Universiteit
Utrecht**

Master Thesis Sociology: Contemporary Social Problems

Faculteit van Sociale Wetenschappen

Tim McIntyre (4593154)

Supervisor: Vincent Buskens

Tweede beoordelaar: Linde Vromans

26 juni 2023

Abstract

In Nederland worden elke vier jaar gelijktijdig verkiezingen gehouden voor de provinciale staten en de waterschappen. Diverse nationale partijen nemen deel aan beide verkiezingen. Water Natuurlijk, de grootste partij van Nederland, ontvangt steun van GroenLinks, D66 en Volt. Opmerkelijk genoeg blijkt het verschil in stemmen tussen deze twee partijen bij de provinciale statenverkiezingen en de waterschapsverkiezingen aanzienlijk groter dan bij andere partijen. Dit onderzoek beoogde de verschillen te verklaren. Om dit te bereiken zijn inzichten uit de literatuur gecombineerd met beschouwingen over de huidige politieke situatie. De geïdentificeerde factoren zijn getest aan de hand van de verkiezingsresultaten van 2015, 2019 en 2023 van beide verkiezingen met behulp van een multiële mixed effects regressie. Er zijn significante verschillen in stemgedrag geïdentificeerd tussen verschillende regio's. In het centrum van Nederland en de randstad zijn er relatief meer GroenLinks, D66 en Volt kiezers dan Water Natuurlijk kiezers, terwijl in de rest van het land juist relatief meer Water Natuurlijk kiezers zijn. Verklaringen uit de literatuur en huidige politieke situatie zijn getoetst op het percentage stemmen dat Water Natuurlijk heeft ontvangen per stembureau min het percentage GroenLinks, D66 en Volt. De belangrijkste conclusies zijn als volgt, gerangschikt op basis van significantie. Een toename van lokale partijen die deelnamen aan de waterschapsverkiezingen resulteerde in een lager percentage Water Natuurlijk kiezers in vergelijking met GroenLinks, D66 en Volt. De groeiende deelname van de PvdD heeft in 2019 geleid tot een relatief lager percentage stemmen voor Water Natuurlijk. Een lager lijstnummer op de kieslijst had in alle drie de verkiezingsjaren een positieve invloed op het relatieve percentage stemmen voor Water Natuurlijk. Tot slot, wanneer er in regio's meer op het CDA of protestpartijen wordt gestemd bij de provinciale statenverkiezingen is er een relatief hoger percentage stemmen voor Water Natuurlijk dan voor GroenLinks, D66 en Volt.

Ethische verklaring

De Ethical Review Board van de faculteit sociale wetenschappen van de Universiteit Utrecht heeft op 5 maart 2023 bevestigd dat dit onderzoek voldoet aan de ethische richtlijnen voor sociaal wetenschappelijk onderzoek. Het registreringsnummer van deze goedkeuring is 23-0482.

Inhoudsopgave

Abstract	1
Ethische verklaring	2
Inhoudsopgave	3
1. Introductie	4
2. Theoretisch kader	6
2.1 Split-ticket stemmen	6
2.2 Achtergrond	6
2.3 Lokale partijen	8
2.4 Deelname PvdD	9
2.5 Lijstnummer	9
2.6 Verschillende gemeenten	10
2.7 Strategie of onwetendheid	11
3 Methode	13
3.1 Data	13
3.2 Operationalisatie	13
3.2.1 Afhankelijk: Verschil aan stemmen tussen de verkiezingen	13
3.2.2 Onafhankelijk: Lokale partij	14
3.2.3 Onafhankelijk: Deelname PvdD	14
3.2.4 Onafhankelijk: Lijstnummer	14
3.2.5 Onafhankelijk: Type gemeente	15
3.2.6 Onafhankelijk: Opleidingsniveau	15
3.2.7 Controle: Ideologische achtergrond	15
3.3 Analyse	15
3.3.2 Assumpties	17
4. Resultaten	18
4.1 Beschrijvende statistieken	18
4.2: Multipele mixed model regressie	22
5. Conclusie	28
5.1 Discussie	30
6. Beleidsadvies	31
Literatuurlijst	32
Bijlagen	36
Bijlage 1. Deelnemende lokale partijen per waterschap	36
Bijlage 1.1: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2015	36
Bijlage 1.2: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2019	37
Bijlage 1.3: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2023	38
Bijlage 2. Deelname PvdD.	40
Bijlage 2.1: Waterschappen waarin de PvdD deelneemt per jaar	40
Bijlage 3. Lijstnummers	41
3.1 Lijstnummer van Water Natuurlijk per waterschap per jaar	41
3.2 Lijstnummer van de VVD per waterschap per jaar	42

1. Introductie

De geschiedenis van waterschappen in Nederland gaat ver terug. Al eeuwenlang hebben burgers zich verenigd in waterschappen om zichzelf te beschermen tegen overstromingen en wateroverlast. In de loop der tijd zijn deze lokale samenwerkingsverbanden uitgegroeid tot de oudste lokale bestuursvormen van ons land (Raadschelders & Toonen, 1993). Historisch gezien opereerden waterschappen lange tijd zonder directe bemoeienis van politieke partijen. In 2008 werd echter overgeschakeld van een personenstelsel naar een lijstenstelsel, waardoor het mogelijk werd om op politieke partijen te stemmen. Vanaf dat moment begonnen verschillende landelijke partijen, waaronder CDA, PvdA en VVD, deel te nemen aan de verkiezingen. Ook Water Natuurlijk en de Algemene Waterschapspartij doen sindsdien mee (Vollaard & Binnema, 2023).

Water Natuurlijk is momenteel de grootste waterschapspartij van Nederland en wordt vertegenwoordigd door bestuurders in alle 21 waterschappen van het land. Bovendien hebben ze zitting in het dagelijks bestuur van 18 van deze waterschappen. De partij werd in 2008 opgericht en was destijds de partij voor al aanwezige groene bestuurders. Het doel van Water Natuurlijk is om zich in te zetten voor een duurzaam en goed beheerd watersysteem dat zowel de mens als de dieren ten goede komt (Over Water Natuurlijk, 2023)

De partij Water Natuurlijk wordt sinds 2019 openlijk gesteund door GroenLinks, D66 en sinds 2023 door Volt. De verwachting was dat GroenLinks en D66 kiezers in 2019 dan vooral op Water Natuurlijk zouden stemmen, dit bleek niet het geval. Er waren in dit jaar veel GroenLinks en D66 kiezers die op andere partijen dan Water Natuurlijk stemden. Bij de grote partijen, zoals VVD en CDA die aan beide verkiezingen deelnemen stemt ongeveer 70 tot 90% van de kiezers voor dezelfde partij, bij Water Natuurlijk was dit percentage in 2019 57% (Vollaard et al., 2021). Dit fenomeen staat in de politicologie bekend als "split-ticket voting" en vindt plaats wanneer mensen bij gelijktijdige verkiezingen voor verschillende partijen kiezen (Burden & Helmke, 2009). Komt dit door de onbekendheid van de waterschapspolitiek, of zijn er meer factoren die meespelen? Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op de stemkeuze van kiezers bij de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen. Specifiek worden de verschillen tussen de stemmen van D66, GroenLinks, Volt en Water Natuurlijk geanalyseerd. De reden hiervoor is dat de verschillen hier het grootst zijn (Vollaard & Binnema, 2021).

Om meer inzicht te krijgen in het verschil aan stemmen tussen GroenLinks, D66, Volt en Water Natuurlijk, zal dit onderzoek antwoord geven op drie vragen, waarvan de eerste luidt: *Tot in hoeverre verschillen de verkiezingsresultaten tussen Water Natuurlijk bij de Waterschapsverkiezingen en anderzijds Groenlinks, D66 en Volt bij de provinciale staten verkiezingen?*

Water Natuurlijk heeft enkele ideeën over de mogelijke oorzaken, zoals het effect van nieuwe partijen en het verschil tussen stedelijk en landelijk gebied of hun plek op de kieslijst. Water Natuurlijk wil hier meer inzicht in krijgen om hierop te kunnen inspelen bij toekomstige verkiezingen.

Het probleem illustreert een grotere kwestie, namelijk dat mensen verschillend stemmen bij de waterschapsverkiezingen dan bij de provinciale statenverkiezingen. Op dit moment is het onduidelijk waar deze verschillen vandaan komen (Vollaard et al., 2021).

Om meer inzicht te verkrijgen in de geconstateerde verschillen tussen het stemgedrag van kiezers tijdens provinciale en waterschapsverkiezingen, wordt de tweede vraag van het onderzoek geformuleerd als volgt: *Wat zijn de verklaringen voor het verschil in kiezers voor enerzijds D66, GroenLinks en Volt en anderzijds Water Natuurlijk?* Het is van belang om te weten waarom deze verschillen in kiesgedrag ontstaan, zodat waterschappen hierop kunnen inspelen. Daarom luidt de derde vraag van het onderzoek: *Op welke manier kan Water Natuurlijk gebruikmaken van de verworven inzichten om hun positie te verbeteren?*

Er is tot op heden beperkt onderzoek verricht naar het stemgedrag van Nederlanders bij lokale verkiezingen, volgens Dersjant (2014) hebben waterschappen de langste geschiedenis van alle democratische bestuursorganen, maar genieten ze tegelijkertijd de minste bekendheid. Bij het zoeken naar wetenschappelijke bronnen op dit gebied blijkt er weinig bekend te zijn over dit onderwerp. Zoals gesteld door Vollaard et al., (2021) *“ook qua wetenschappelijke kennis is er nog veel te bereiken op het gebied van waterschappen”*.

Vanuit maatschappelijk oogpunt is onderzoek naar waterschappen van belang, aangezien ze niet alleen belasting heffen, maar ook enorme impact hebben op ons dagelijks leven. Wanneer watermanagement in Nederland niet op het hoogste niveau wordt uitgevoerd, kan de helft van het land onder water komen te staan (Havekes, 2008). Ondanks hun belangrijke taak, is de kennis over waterschappen in de maatschappij laag. Uit het Lokaal Kiezersonderzoek van 2016 blijkt dat slechts 22% van de inwoners de juiste naam van hun waterschap kent (Vollaard et al., 2021). Bovendien is de opkomst voor de verkiezingen van waterschappen structureel lager dan die voor de Tweede Kamer (Andeweg & Thomassen, 2011). Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op de stemkeuze van kiezers bij de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen. Niet alleen is het voor Water Natuurlijk interessant om te zien waar de verschillen in stemgedrag vandaan komen, de resultaten van dit onderzoek kunnen waardevolle informatie opleveren voor politieke partijen, beleidsmakers en andere geïnteresseerde partijen. Het begrijpen van de stemverschillen bij de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen kan bijdragen aan een beter inzicht in de politieke dynamiek op lokaal niveau en het helpen vormgeven van effectief beleid en strategieën om kiezers beter te informeren.

In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het fenomeen ‘split-ticket voting’, vervolgens zal er een aantal determinanten uit de bestaande literatuur worden besproken. Het onderzoek zal gebruikmaken van bestaande verkiezingsgegevens en statistische analyses om patronen en trends in stemgedrag van kiezers te identificeren.

2. Theoretisch kader

Om verklaringen te vinden voor het verschil in kiesgedrag tussen de twee besproken verkiezingen wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van de bestaande kennis op het gebied van “split-ticket voting”. Door gebruik te maken van de theorie over dit onderwerp kunnen de belangrijke thema’s en contexten die van invloed zijn op het stemgedrag van kiezers bij gelijktijdige verkiezingen identificeren.

2.1 Split-ticket stemmen

Onderzoekers voeren al jarenlang onderzoek uit om een beter begrip te krijgen van redenen waarom mensen verschillende stemkeuzes maken bij diverse verkiezingen. Dit is met name interessant wanneer verkiezingen gelijktijdig plaatsvinden. In deze context wordt het fenomeen ‘split ticket voting’ besproken. Deze vorm van stemgedrag is uitgebreid bestudeerd op verschillende bestuursniveaus en bij diverse overheidsinstanties. Voor de eenvoud hanteert dit onderzoek de volgende definitie: Een stem is gesplitst wanneer een kiezer voor partij A kiest in competitie 1 en voor een andere partij B in competitie 2 (Burden & Helmke, 2009). Volgens deze definitie kan ticket-splitting op twee verschillende manieren voorkomen, namelijk horizontaal en verticaal (Campbell & Miller, 1957). Horizontaal ticket splitten is mogelijk wanneer er meerdere stemmen uitgebracht kunnen worden voor verkiezingen van gelijkwaardige posities. Een voorbeeld van een land waar dit voorkomt, is Duitsland. Daar brengen kiezers twee stemmen uit bij de landelijke verkiezingen, één stem voor een kandidaat uit het district en een tweede stem voor een partij (Stumpf, 2020). Verticaal ‘splitten’ is mogelijk wanneer er gelijktijdige verkiezingen plaatsvinden voor verschillende overheidsniveaus (Campbell & Miller, 1957). Aangezien bij de waterschapsverkiezingen en provinciale statenverkiezingen gelijktijdig gestemd wordt voor verschillende niveaus van de overheid, wordt in dit geval gesproken van verticaal split-ticket stemmen.

2.2 Achtergrond

Voor een beter begrip van de motieven achter de stemkeuzes van mensen, is het belangrijk om eerst een overzicht te geven van de besproken verkiezingen. Nederland is een parlementaire democratie waarbij individuen vanaf hun 18^e verjaardag hun stem kunnen uitbrengen bij diverse verkiezingen. De volksvertegenwoordiging bestaat uit de Eerste en Tweede Kamer. De Tweede Kamer is verantwoordelijk voor het creëren van nieuwe wetten en controleert of de regering wel haar werk doet. De Eerste Kamer is verantwoordelijk voor het goedkeuren of afwijzen van deze wetsvoorstellen. De leden van de eerste kamer worden gekozen door de leden van de provinciale staten. Deze leden worden op hun beurt door de burgers gekozen (Kelt, 2021).

De verkiezingen voor de provinciale staten worden gelijktijdig gehouden met de waterschapsverkiezingen, deze zijn uniek voor Nederland. Tijdens deze verkiezingen kiezen burgers vertegenwoordigers van hun gekozen partij om zitting te nemen in het bestuur van het waterschap.

Ondanks de belangrijke functie van zowel de provinciale staten als de waterschappen, worden deze verkiezingen door een groot deel van de samenleving beschouwd als secundaire verkiezingen (Vollaard et al., 2021). Dit onderzoek laat ook zien dat het slecht gesteld is met de kennis omtrent de waterschappen, voornamelijk in de provincies Noord Holland, Zuid Holland, Utrecht, Flevoland, en Limburg. Deze lage interesse komt onder andere tot uiting in de opkomstcijfers. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2019 bedroeg de opkomst 81.6%. In hetzelfde jaar was de opkomst voor de verkiezingen van de provinciale staten 56.2% en voor de waterschapsverkiezingen 51.3% ((Vollaard et al., 2021)

Uit het Vollaard et al. (2021) worden verschillende inzichten naar voren gebracht. Wanneer respondenten worden gevraagd naar hun motieven voor stemmen en partijkeuze, geeft 56% van de provinciale statenverkiezingen stemmers aan dat ze dit voornamelijk doen vanwege hun burgerplicht, bij de waterschapsverkiezingen is dit 50%. Mening over het beleid wordt als tweede reden genoemd met respectievelijk 49% en 38%, gevolgd door de invloed van de provinciale staten en waterschappen op het dagelijks leven. Volgens de respondenten speelt de nationale politiek minder mee in hun keuze. Echter, bij het analyseren van de verdeling van stemmen tussen de verkiezingen voor de Tweede Kamer en die voor de provinciale staten blijkt dat tussen de 70% en 90% van de kiezers op dezelfde partij stemt bij beide verkiezingen. Tussen de Tweede Kamer en de waterschappen liggen deze percentages iets lager maar voor partijen als de VVD, CU en CDA alsnog tussen de 70% en 80% (Vollaard et al., 2021). Dit suggereert dat een groot deel van de kiezers zich laat leiden door hun keuzes op nationaal niveau.

Een aanzienlijk deel van de kiezers kiest dus bij zowel nationale, provinciale als waterschapsverkiezingen voor dezelfde partij. Na verloop van tijd ontwikkelen veel kiezers een gevoel van verbondenheid met 'hun' partij. Bovendien wordt de psychologische band tussen kiezers en partijen bevestigd door sociale positie, familieachtergrond, referentiekader en collega's (Hague et al., 2016). Het blijkt dat mensen al voor de adolescentie een vorm van partij-identificatie ontwikkelen door de socialisatie vanuit hun ouders. Echter hebben niet alleen ouders invloed op deze identificatie; ook de school die iemand bezoekt en de vrienden waarmee iemand omgaat, hebben invloed op de partij identificatie.

Deze partij-identificatie komt tot uiting in de overeenkomsten in partijkeuze tussen nationale, provinciale en waterschapsverkiezingen. Bij partijen zoals de VVD, CDA, SGP en CU stemde het merendeel van hun achterban op dezelfde partij bij de waterschapsverkiezingen. De verschillen liggen echter veel hoger bij de partijen D66 en GroenLinks. Voor deze partijen is de situatie iets complexer. Hoewel ze zelf niet deelnemen aan de waterschapsverkiezingen, hebben ze sinds 2019 wel openlijk steun betuigd aan Water Natuurlijk. Ondanks dit betoog zijn de verschillen tussen stemmen hier groter. In 2019 stemde 57% van de provinciale D66- en GroenLinks kiezers op Water Natuurlijk. Dit betekent dat 43% van de D66- en GroenLinks kiezers, ondanks de aanbevelingen, niet op Water Natuurlijk heeft gestemd.

Doordat ze geen gelijke naam hebben, mist Water Natuurlijk hierbij de partij identificatie. Desalniettemin is Water Natuurlijk de grootste waterschapspartij van Nederland (Kiesraad, 2023). Dit impliceert dat veel Water Natuurlijk kiezers op andere partijen stemmen bij de provinciale statenverkiezingen. Om hier meer over te weten te komen worden de percentages van stemmen op de VVD en CDA ook meegenomen in de analyse om te kijken wat het effect hiervan is. Hier wordt geen hypothese voor opgesteld maar deze percentages worden betrokken als exploratieve factoren.

2.3 Lokale partijen

In een studie van Valcke en Verhelst (2019) naar split-ticket voting in België, komen verschillende inzichten naar voren omtrent lokale betrekkingen. De auteurs constateren dat bekendheid met kandidaten een significant effect heeft, niet alleen op voorkeurstemmen, maar ook op 'split-ticket' stemgedrag. Wanneer iemand bij de provinciale verkiezingen voor partij A kiest, maar persoonlijk bekend is met iemand van partij B bij de gemeentelijke verkiezingen, passen ze vaak hun keuze hierop aan. Volgens de auteurs is het zeer waarschijnlijk dat dit ook de reden is waarom 'split-ticket' stemgedrag vaker voorkomt op het platteland dan in steden, waar de kans op persoonlijke relaties met kandidaten groter is (Valcke & Verhelst, 2019). Het blijkt dat persoonlijke contacten met kandidaten voor kiezers zwaarder wegen dan de nationale partij-identificatie (Dandoy et al., 2020). Dit geldt niet alleen voor de kandidaten. Lokale betrekkingen zijn ook zeer belangrijk voor kiezers en kunnen daarom nationale partij-identificatie overstijgen. De ideologische verschillen wegen zwaarder in de nationale politiek dan bij lokale verkiezingen.

Lokale verkiezingen richten zich meer op consensus gerichte vraagstukken dan op politieke verdeeldheid op nationaal niveau. Het is echter belangrijk op te merken dat deze consensus gerichte benadering meer voordelen biedt op het platteland dan in stedelijke gebieden, omdat deze gebieden een meer homogene bevolking hebben (Dandoy et al., 2020). Dit wordt ook weerspiegeld in een ander onderzoek in België naar verschillen in keuzemotieven tussen landelijke en lokale verkiezingen. De drie belangrijkste redenen, in volgorde van belangrijkheid, zijn: persoonlijke band met een kandidaat, lokale overheid en oppositie en lokale betrekkingen (Marien et al., 2015). De invloed van lokale partijen is te zien bij de gemeenteraadsverkiezingen. Net als de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen worden de gemeenteraadsverkiezingen gezien als minder belangrijk dan die voor de Tweede Kamer (Lelieveldt & van der Does, 2010) Er is bij de gemeenteraadsverkiezingen de laatste jaren een trend te zien dat lokale partijen steeds meer winst boeken (Vollaard & Jansen, 2023). In 2022 doen de lokale partijen het zelfs zo goed dat ze als de grootste winnaars van de verkiezingen worden gezien (NOS, 2022). Deze trend is belangrijk omdat er bij de waterschappen ook veel lokale partijen op de lijst staan. Om te laten zien dat partijen het beste voor hebben met de lokale betrekkingen kiezen zij regelmatig een lokaal klinkende naam zodat zij goed herkenbaar zijn. Een voorbeeld hiervan is de partij WaterBelang. Deze partij doet mee in het waterschap Limburg maar onder verschillende namen. De namen zijn vernoemd naar plaatsen in het waterschap.

Voorbeelden zijn WaterBelang Parkstad en Waterbelang Heuvelland. In totaal deed de partij negen keer mee in 2023. Deze partij zag dat lokaal klinkende namen een effect heeft en heeft hierop ingespeeld. Dit voorbeeld illustreert het belang van lokale betrekkingen bij lokale verkiezingen. Bij de waterschapsverkiezingen doen veel partijen slechts mee in één specifiek waterschap. De literatuur laat zien dat lokale betrekkingen de nationale partij identificatie kunnen overstijgen (Dandoy et al., 2020; Marien et al., 2015). In dit geval zouden er D66- en GroenLinks kiezers zijn die in plaats van op Water Natuurlijk, op een lokale partij stemmen. Om dit te testen is de volgende hypothese opgesteld:

H1: Een toename van lokale partijen bij de waterschapsverkiezingen leidt tot een grotere kans dat mensen die op GroenLinks of D66 stemmen niet op Water Natuurlijk stemmen.

2.4 Deelname PvdD

Nog een factor die van invloed kan zijn op het verschil tussen GroenLinks, D66 en Volt kiezers enerzijds en Water Natuurlijk kiezers anderzijds is de toenemende deelname van de Partij voor de Dieren (PvdD). De PvdD doet sinds 2008 mee aan de waterschapsverkiezingen en heeft sindsdien aanzienlijke groei doorgemaakt. Waar ze in 2015 nog slechts in 9 waterschappen meededen en 8 zetels behaalden, is dit aantal in 2023 gestegen naar 16 waterschappen met 37 zetels (Kiesraad, 2023). Ideologisch gezien is de PvdD deels vergelijkbaar met partijen zoals D66 en GroenLinks. Aangezien deze partijen niet verkiesbaar zijn bij de waterschappen, is het aannemelijk dat kiezers op partijen stemmen die naar hun mening vergelijkbaar zijn aan hun eerste keus. Wanneer mensen niet weten dat Water natuurlijk gesteund wordt door D66 en GroenLinks, is de meest vergelijkbare partij vaak de PvdD. Om dit te onderbouwen is de volgende hypothese opgesteld:

H2: De deelname van de PvdD leidt tot een grotere kans dat mensen die op GroenLinks of D66 stemmen niet op Water Natuurlijk stemmen

2.5 Lijstnummer

In de verschillende waterschappen hebben deelnemende partijen verschillende lijstnummers. Bij de verkiezingen waar kiezers niet goed geïnformeerd zijn over de verschillende partijen en kandidaten, kan het lijstnummer een grote invloed hebben op het stemgedrag van kiezers. In dit geval hebben partijen met een lager lijstnummer een voordeel, omdat mensen geneigd zijn om te stemmen op partijen die bovenaan de lijst staan. Kiezers die zich niet hebben verdiept in de politieke kwesties of de achtergrond van kandidaten, kunnen gemakkelijk beïnvloed worden door de positie op de lijst. Dit effect staat in de literatuur bekend als het 'ballot position effect'. Normaal gesproken verwijst deze term naar het effect dat de positie van kandidaten op een lijst heeft op hun kans om gekozen te worden (Blom-Hansen et al., 2016).

Echter, zijn er aanwijzingen dat dit effect ook een rol kan spelen bij de positie van een gehele partij. Wanneer een partij hoger op de lijst staat, genieten ze meer zichtbaarheid en lijken ze op het eerste gezicht een betere keuze. De context hierachter is gebaseerd op de theorie van ‘bounded rationality’ of ‘beperkte rationaliteit’. Wanneer mensen keuzes moeten maken maar niet over alle informatie beschikken, maken ze gebruik van eenvoudige heuristieken of mentale shortcuts om tot een beslissing te komen (Jones, 1999). Vanwege beperkte informatie en het ontbreken van een goede evaluatie van partijen en kandidaten maken mensen gebruik van eenvoudigere besluitvorming strategieën. Een van deze strategieën is het kiezen van de eerste partij op de lijst (Brockington 2003). Dit wordt verklaard door het ‘primacy effect’ waarbij mensen geneigd zijn om dingen die ze als eerste zien beter te onthouden en meer te vertrouwen (Van Erkel & Thijssen, 2016). Vanwege de hoge mate van onbekendheid met de waterschappen is het aannemelijk dat veel kiezers van D66 en GroenLinks zich niet bewust zijn dat deze partijen Water Natuurlijk steunen. Door het primacy effect is het aannemelijk dat kiezers van deze partijen sneller op Water Natuurlijk stemmen wanneer ze een lager lijstnummer hebben. Hierom is de volgende hypothese opgesteld.

H3: In waterschappen waar Water Natuurlijk een lager lijstnummer heeft, is de kans groter dat mensen op Water Natuurlijk stemmen.

Naast het effect van een lager lijstnummer is het plausibel dat dit effect wordt veroorzaakt door op lijst 1 te staan. Daarom wordt er hiervoor een extra hypothese opgesteld, namelijk;

H4: In waterschappen waar Water Natuurlijk lijst 1 heeft, is de kans groter dat mensen op Water Natuurlijk stemmen.

2.6 Verschillende gemeenten

Er is veel onderzoek gedaan naar het effect van sociale scheidslijnen op het stemgedrag in de Tweede Kamer, waarbij duidelijke verschillen zijn waargenomen tussen stedelijke en landelijke bevolking (Voogd, 2013). Mogelijk zijn deze scheidslijnen ook van toepassing bij het stemgedrag bij de provinciale- en waterschapsverkiezingen. Om een beter inzicht te krijgen hoe gemeenten Nederland het beste onderscheiden kunnen worden heeft het Sociaal-cultureel Planbureau een classificatie gemaakt waarin 4 verschillende soorten gemeenten van elkaar worden onderscheiden. Het eerste soort gemeente is de ‘Kleinschalige gemeente’, dit is ongeveer 58% van alle gemeenten in Nederland en 36% van de bevolking. Binnen dit type vallen de typerende ‘plattelandsgemeenten’. Het grootste deel inwoners leeft in traditioneel gezinsverband en heeft een laag opleidingsniveau. Bij de nationale verkiezingen doen de christelijke partijen het hier erg goed (Vermeij et al., 2021).

Als tweede zijn er de ‘overwegend kleinstedelijke gemeenten’. Dit type bevat ongeveer 25% van de gemeenten en 32% van de inwoners. Het gaat hier om steden zoals Breda, Haarlem en Zwolle.

Het zijn gemeenten die getypeerd worden door een stedelijk milieu maar zijn kleiner dan wat er doorgaans onder 'stad' wordt verstaan. Het zijn vaak woongemeenten in de buurt van grotere steden. De inwoners hebben over het algemeen een laag opleidingsniveau, inkomen en eigen vermogen. Bij de nationale verkiezingen doen zowel de SP als de PVV het hier erg goed (Vermeij et al., 2021).

Als derde zijn er de 'universiteitssteden', dit zijn maar zeventien gemeenten maar ze bevatten toch ongeveer 25% van de inwoners. De inwoners zijn relatief jong, maar de samenstelling is erg divers. Er zijn veel inwoners met een laag inkomen, hoge schulden en een uitkering maar ook veel hoogopgeleiden. Hier doen bij de nationale verkiezingen partijen als D66, GroenLinks, PvdA en PvdD het erg goed (Vermeij et al., 2021).

Als laatste zijn er de 'welvarende woongemeenten'. Met 46 gemeenten telt deze groep maar 8% van de Nederlanders. Over het algemeen hebben de inwoners een hoge leeftijd en zijn ze vooral welvarend. Het eigen vermogen en de inkomens liggen erg hoog. Er zijn hier meer hoogopgeleiden te vinden dan in de universiteitssteden. In deze gemeenten scoort de VVD erg goed (Vermeij et al., 2021). De inwoners van verschillende typen gemeenten kunnen verschillen in kiesgedrag. Ten eerste zijn er veel socio-economische verschillen die van invloed kunnen zijn op politieke voorkeur en stemgedrag. Er zijn grote verschillen in demografische samenstelling die van invloed kunnen zijn. In universiteitssteden zijn bijvoorbeeld meer politiek actieve jongeren te vinden dan in andere soorten gemeenten. Voor de typen gemeenten worden geen hypothesen opgesteld, elk van de typen zou om verschillende redenen meer split-ticket stemmen kunnen vertonen dan andere. De effecten van het wonen in de verschillende typen gemeenten wordt als exploratief aspect meegenomen.

2.7 Strategie of onwetendheid

In een studie van Valecke en Verhelst (2019), waarin de onderzoekers keken naar 'strategic split-ticket voting' in België, worden verschillende inzichten naar voren gebracht. Ten eerste stellen ze vast dat leeftijd en geslacht vrijwel geen invloed hebben op het feit of iemand ervoor kiest om op twee verschillende partijen te stemmen. Er wordt echter wel aangetoond dat het opleidingsniveau een significant effect heeft. Mensen die hoger opgeleid zijn, zouden vaker split-ticket stemmen. De auteurs geven een mogelijke verklaring. Hoger opgeleide mensen zijn vaker politiek geïnteresseerd en proberen over het algemeen een weloverwogen keuze te maken (Karp et al., 2002). Hoger opgeleiden zouden zich minder laten leiden door partij identificatie en meer door het afwegen van beleid. In de politicologie wordt 'strategisch stemmen' gezien als een van de redenen voor split-ticket stemgedrag. Bij 'strategisch stemmen' kiezen mensen voor een partij die eigenlijk niet hun eerste keuze is. Deze overweging kan gemaakt worden wanneer deze tweede keuze partij een grotere kans heeft om de verkiezingen te winnen (Stumpf, 2020). Volgens deze theorie maken mensen een geïnformeerde keuze voor partijen of kandidaten die hun doelen delen (Valecke & Verhelst, 2019).

Er is nog een geval waarin strategisch stemmen kan leiden tot split-ticket stemmen, de zogenaamde ‘protest vote’ (Persson, 2020). Split-ticket stemmen wordt vanuit deze theorie verklaard uit de gedachte dat mensen ontevreden zijn met het beleid, gecreëerd door de zittende regering. Om hun onvrede te uiten kiezen zij bij de zogenaamde tweederangs verkiezingen voor een andere partij om hun onvrede te uiten. In 2023 is een protestpartij ook de grote winnaar geworden bij de provinciale staten verkiezingen en deden ze het erg goed bij de waterschapsverkiezingen (Kiesraad, 2023). Omdat hoger opgeleiden vaker strategisch stemmen en er in de literatuur veel aanwijzingen zijn dat strategisch stemmen op verschillende manieren kan leiden tot split-ticket stemmen, is de volgende hypothese opgesteld:

H5a: In gemeenten waar gemiddeld gezien meer hoger opgeleiden wonen is er een grotere kans dat mensen die op GroenLinks of D66 niet op Water Natuurlijk stemmen.

Er is echter kritiek op de benadering vanuit de strategische hoek, aangezien er kiezers zijn die zichzelf niet goed informeren en dat ook niet van plan zijn. Hierom zijn er ook aanwijzingen dat split-ticket stemgedrag in Nederland niet wordt veroorzaakt door strategie, maar door politieke onwetendheid. Een deel van de mensen doet geen gedegen onderzoek naar waar zij hun stem op uitbrengen. Een deel van de mensen toont weinig interesse in politieke partijen en heeft geen emotionele band met een bepaalde partij. Ze maken vaker willekeurige keuzes (Vollaard et al., 2021). Ook blijkt dat 80% van de Nederlanders geen interesse heeft in waterschapspolitiek en 70% geen interesse heeft in de provinciale politiek. Dit onderzoek toont wel aan dat naarmate mensen hoger opgeleid zijn, hun interesse in dit politieke domein toeneemt. Er zijn dus twee verschillende perspectieven op basis van opleidingsniveau. Aangezien er bewijs te vinden is voor beide standpunten in de literatuur, worden er twee tegenstrijdige hypothesen geformuleerd.

De volgende hypothese gaat er vanuit dat kiezers niet gemotiveerd of geïnteresseerd genoeg zijn om zich te laten informeren door welke politieke partijen Water Natuurlijk gesteund wordt.

H5b: In gemeenten waar mensen lager opgeleid zijn is er een grotere kans dat mensen die op GroenLinks en D66 stemmen niet op Water Natuurlijk stemmen.

3 Methode

3.1 Data

De data voor dit onderzoek is afkomstig van de Kiesraad. De Kiesraad publiceert de uiteindelijke uitslagen van elke verkiezing in Nederland. Toen Nederland in 1917 overging van een districtenstelsel naar een stelsel van evenredige vertegenwoordiging werd de Kiesraad opgericht. Er was een centraal stembureau nodig dat in staat was om voor heel Nederland de uitslag vast te stellen. Tegenwoordig is de kiesraad een belangrijk orgaan dat verantwoordelijk is voor de organisatie en uitvoering van de verschillende verkiezingen. Het is een onafhankelijke overheidsinstantie die toezicht houdt op de naleving van de kieswet en de kiesreglementen. De kiesraad heeft verschillende taken en verantwoordelijkheden. Een van de belangrijkste taken is het vaststellen en bekendmaken van de verkiezingsuitslagen. Ze controleren de processen-verbaal van stembureaus en beoordelen de geldigheid van de uitgebrachte stemmen (Kiesraad, 2023). De Kiesraad publiceert na elke verkiezing datasets die publiekelijk beschikbaar zijn, om deze reden zijn er ook geen ethische complicaties. Voor dit onderzoek worden de datasets van de uitslagen provinciale staten en waterschapsverkiezingen gebruikt. De verkiezingsdata van de laatste drie verkiezingscycli zijn verzameld (2015, 2019 en 2023) om trends over de tijd te kunnen analyseren. Aangezien de uitslagen van de twee verschillende verkiezingen in verschillende datasets worden aangeboden moeten deze eerst worden samengevoegd. De uitslagen worden per stembureau gepubliceerd. Hierom is gekozen om de uitslagen van de verschillende verkiezingen per stembureau bij elkaar te voegen. Dit resulteerde in een duidelijk overzicht waarin de stemmen per stembureau zichtbaar zijn voor beide verkiezingen. Per stembureau is het percentage stemmen per partij berekend. Na het verwijderen van de ontbrekende data blijven er voor 2015, 7828 stembureaus of cases over, voor 2019, 8674 en voor 2023, 8458.

3.2 Operationalisatie

3.2.1 *Afhankelijk: Verschil in stemmen tussen de verkiezingen*

Om tot de percentages te komen die gebruikt worden voor de afhankelijke variabele zijn meerdere stappen gezet. Per stembureau zijn de stemmen per partij voor de partijen GroenLinks, D66, Water Natuurlijk, Volt en VVD voor beide verkiezingen berekend. Om dit te berekenen naar percentages per partij zijn deze cijfers gedeeld door het totaal uitgebrachte stemmen per stembureau en vermenigvuldigd met 100. Voor de data van 2015 en 2019 worden de percentages van GroenLinks en D66 bij elkaar opgeteld en afgetrokken van het percentage van Water Natuurlijk stemmen. Bij de data van 2023 wordt bij GroenLinks en D66 ook nog het percentage voor Volt meegerekend. Deze partij deed dat jaar in 8 van de provincies mee. De resulterende variabele geeft dan aan hoeveel stemmen Water Natuurlijk procentueel meer of minder heeft gekregen dan D66, GroenLinks en (in 2023) Volt samen. Om het effect van de determinanten ook te toetsen bij een reguliere partij wordt het procentuele verschil voor de VVD tussen de provinciale en de waterschapsverkiezingen ook berekend.

Deze partij is gekozen omdat hier het percentage split-ticket kiezers een stuk lager ligt en de partij bij beide verkiezingen onder dezelfde naam mee doet en door de analyse met Water Natuurlijk de vergelijken kunnen we iets zeggen over welke verschillen specifiek lijken voor Water Natuurlijk en welke variabelen sowieso tot split-ticket stemmen kunnen leiden.

3.2.2 Onafhankelijk: Lokale partij

Per waterschap is het aantal deelnemende partijen met namen vergelijkbaar aan de naam van het waterschap opgeteld en in een nieuwe variabele gezet. Partijen worden meegerekend wanneer ze maar in 1 waterschap meedoen. Ook worden de verschillende WaterBelang partijen in Limburg meegeteld. In deze provincie doen aan het CDA gelieerde politici mee binnen verschillende partijen mee die ook gedeeltelijk lokale namen dragen, een voorbeeld is WaterBelang Midden Limburg. Een compleet overzicht van de meegerekende partijen is te vinden in bijlage 1. Om het outlier effect van Limburg te beperken krijgt elk waterschap een waarde van 1 t/m 3 toegewezen. Wanneer een waterschap 1 partij met een lokale herkenbare naam meedoet krijgt deze de waarde 1. Wanneer er 2 tot 4 van deze partijen zijn, krijgt dit waterschap de waarde 2. Als het er meer dan 4 zijn krijgt dit waterschap de waarde 3

3.2.3 Onafhankelijk: deelname PvdD

De deelname van de PvdD is verschillend in elk van de verkiezingsjaren. In 2015 deed de partij in acht waterschappen mee, in 2019 in negen en in 2023 in zestien. Een compleet overzicht van alle waterschappen waar de PvdD meedoet per jaar is te vinden in bijlage 2.

Voor de deelname van de PvdD is een dummyvariabele aangemaakt. Wanneer PvdD meedoet in een waterschap is dit aangeduid met (1), als ze niet meedoen met (0).

3.2.4 Onafhankelijk: Lijstnummer

Om het effect van de plaatsing op het stembiljet te meten is voor elk jaar het lijstnummer van Water Natuurlijk in elk waterschap achterhaald. Een overzicht van de lijstnummers is te vinden in bijlage 3.1. Naast deze variabele is er ook een extra dummy variabele waarin alleen de waterschappen waarin Water Natuurlijk plek 1 heeft. Dit om te zien of er naast de eerste plek nog effect is wanneer een partij verder op de lijst staat. Deze variabele is ook voor de VVD achterhaald, een overzicht hiervan is te vinden in bijlage 3.2.

3.2.5 Onafhankelijk: Type Gemeente

De Nederlandse bevolking en de gemeenten waarin zij wonen, dragen grote verschillen. Daarom is het handig om beter inzicht te krijgen in hoe gemeenten in Nederland het beste kunnen worden onderscheiden. Het Sociaal-Cultureel Planbureau (SCP) heeft een classificatie gemaakt waarin vier verschillende soorten gemeenten worden onderscheiden. Deze typologie is gebaseerd op de kenmerken van de inwoners, omdat volgens het SCP hier de belangrijkste kenmerken liggen die

betrekking hebben op de maatschappelijke uitdagingen van gemeenten (Vermeij et al., 2021). Voor elk van deze typen is een dummy variabele aangemaakt. Type 1 = Kleinschalige gemeenten, type 2 = Overwegend kleinstedelijke gemeenten, type 3 = Universiteitssteden, type 4 = Welvarende woongemeenten.

3.2.6 Onafhankelijk: Gemiddeld opleidingsniveau gemeenten

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft voor de bevolking van vier provincies, per gemeente, de verdeling van het gemiddelde opleidingsniveau berekend. De populatie van deze data betreft de op 1 oktober 2018 ingeschreven bevolking van 15 tot en met 74 jaar. De verdeling is tot op gemeente, wijk en buurtniveau berekend. Voor de analyses in dit onderzoek worden de cijfers op gemeentelijk niveau gebruikt. Er is onderscheid gemaakt tussen drie niveaus, Laag bevat: (vmbo-b/k, vmbo-g/t, avo onderbouw en mbo 1. Middelbaar bevat: niveau mbo 2, 3 en 4 en havo, vwo bovenbouw en hbo/wo propedeuse. Hoog bevat: hbo, wo, postacademisch en doctoraat. De provincies waarin de gemiddelde opleidings niveaus bekend zijn, zijn: Noord Holland, Zuid Holland, Utrecht en Flevoland. De percentages liggen vaak dicht bij elkaar waardoor een onderscheid tussen laag, middelbaar en hoog moeilijk te identificeren is. Om deze reden zijn de gemeenten ingedeeld op een schaal van 1 t/m 5. Een gemeente heeft de waarde 1 gekregen wanneer 45% van de bewoners een laag opleidingsniveau heeft. Wanneer laag en middelbaar samen meer dan 75% bedragen, kreeg deze gemeente de waarde 2. Wanneer meer dan 45% middelbaar was krijgt de gemeente waarde 3. Als middelbaar en hoog samen meer dan 75% bedragen krijgt deze gemeente de waarde 4. Alleen wanneer een gemeente meer dan 45% uit hoogopgeleide mensen bestaat, krijgt deze gemeente de waarde 5.

3.2.7 Controle: Ideologische achtergrond

Aangezien Water Natuurlijk ondanks de relatief lage hoeveelheid GroenLinks en D66 kiezers alsnog de grootste waterschapspartij van Nederland is, is het zaak om waar deze extra stemmen vandaan komen. Om dit te ontdekken wordt er gekeken naar het effect van het aantal stemmen op 3 partijen bij de provinciale statenverkiezingen op de kans dat zij op Water Natuurlijk stemmen bij de waterschapsverkiezingen. Er is een aantal partijen gekozen op basis vanuit welke ideologische hoek de partij komt. De VVD is geselecteerd omdat het een gematigde rechtse partij is. De CDA is gekozen als centrumpartij. Voor de zogenaamde ‘protest vote’ is de PVV in 2015 gekozen, FVD in 2019 en de BBB in 2019. Voor deze partijen is het percentage stemmen berekend dat deze partij heeft behaald in elke gemeente.

3.3 Analyse

Om antwoord te geven op de tweede onderzoeksvraag wordt een Mixed-effects model ofwel een hiërarchisch lineair model uitgevoerd in IBM SPSS versie 27. Deze statistische techniek wordt gebruikt om data te analyseren die zowel fixed als random factoren hebben.

Bij het gebruik van lineaire regressie gaan we ervan uit dat de afhankelijke variabele lineair verband houdt met de voorspellende variabelen op een additieve manier. Dit veronderstelt dat elke observatie onafhankelijk is. Omdat in dit onderzoek de stembureaus bij elkaar in gemeenten gegroepeerd kunnen worden, is dit hier niet het geval. Om hiermee om te gaan wordt er een random effect aan het model toegevoegd, waarmee voor elke gemeente een ander baseline waarde wordt aangenomen. De individuele verschillen ten opzichte van elke factor worden gemodelleerd door aan te nemen dat er verschillende willekeurige intercepten zijn voor elke gemeente. Dit model wordt ook wel een mixed model genoemd omdat er naast de vaste factoren ook een random factor wordt meegenomen. Deze analyse is in simpele termen betrouwbaarder wanneer de data gegroepeerd kan worden. Het model schat in hoeveel van de verschillen tussen de stembureaus aan de stembureaus zelf liggen en hoeveel aan de gemeenten ligt waarin de stembureaus zich bevinden.

Om de verschillen tussen de verschillende verkiezingsjaren in kaart te brengen wordt voor elk van de verkiezingsjaren (2015, 2019 en 2023) de regressie uitgevoerd. De variabelen zijn afgestemd op de situaties van dat specifieke jaar om te kijken of de effecten over de jaren stand houden. Omdat het gemiddelde opleidingsniveau per gemeente alleen maar bekend is voor de provincies Noord-Holland, Zuid Holland, Utrecht en Flevoland worden de analyses nog een keer uitgevoerd met alleen deze variabele als extra voorspeller. Dit omdat anders meer dan de helft van de mogelijke gevallen bij de andere analyses niet worden meegenomen.

3.3.1 Ecologische fout

‘Ecological fallacy’ of ecologische fout is een veelvoorkomende fout die gemaakt wordt in statistische analyses wanneer aannames worden gedaan over individuen op basis van geaggregeerde data op groepsniveau. De fout treedt op wanneer conclusies worden getrokken over individueel gedrag of kenmerken uitsluitend op basis van gegevens op groepsniveau, zonder rekening te houden met de variabiliteit binnen de groepen. Het type onderzoek dat hier gepresenteerd wordt is vatbaar voor deze fout. De conclusies die in de volgende hoofdstukken getrokken worden moeten dan ook met dit in het achterhoofd gelezen worden. Er worden uitspraken gedaan over groepen mensen, deze uitspraken zijn gebaseerd op gemiddelden gevonden in geaggregeerde data. Er zullen altijd mensen in deze groeperingen vallen bij wie het groepsbeeld dat hier geschetst wordt niet accuraat zal zijn. Het doel van dit onderzoek is niet om individuen aan een groep te matchen, maar om gedragspatronen in grote groepen mensen te identificeren.

3.3.2 Assumpties

Om de kwaliteit en betrouwbaarheid van de analyse te waarborgen moet er aan een aantal assumpties worden voldaan. Voor elk van de jaren worden de assumpties individueel gecontroleerd.

Als eerst moeten de variabelen lineair gerelateerd zijn aan de afhankelijke variabele, aan deze assumptie is voldaan.

Vervolgens is door het maken van histogrammen gekeken of alle variabelen normaal verdeeld zijn, aan deze assumptie is ook voldaan. Na het maken en visueel inspecteren van scatterplots voor de betrokken variabelen kan bevestigd worden dat er aan de assumptie van homoscedasticiteit is voldaan. De assumptie van multicollineariteit kan alleen niet voor de variabelen 'lijstnummer' en 'dummy-lijstnummer' worden voldaan. Aangezien deze variabelen deels hetzelfde effect meten, is deze correlatie te verwachten en de combinatie van effecten goed interpreteerbaar.

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende statistieken

Tabel 1: Beschrijvende statistieken 2015/2019/2023

Variabelen	Jaar	N.	Min.	Max	Gem.	S.D.
Verschil stemmen Water Natuurlijk	2015	7828	-34.26	93.64	-1.706	9.585
	2019	8674	-37.45	43.94	-.921	10.925
	2023	8458	-36.68	41.39	-2.970	10.259
Verschil stemmen VVD	2015	7828	-23.66	41.57	-1.113	3.953
	2019	8674	-21.16	33.76	.918	3.526
	2023	8458	-19.32	22.76	-.814	2.232
Lokale partijen	2015	7828	1	2	1.073	..871
	2019	8674	1	3	.964	1.001
	2023	8458	1	3	1.076	.996
Deelname PvdD	2015	7828	0	1	.373	.484
	2019	8674	0	1	.436	.496
	2023	8458	0	1	.832	.374
Lijstnummer	2015	7828	1	7	2.134	1.271
	2019	8674	1	11	3.523	2.563
	2023	8458	1	6	2.487	1.497
Lijstnummer (dummy)	2015	7828	0	1	.358	.479
	2019	8674	0	1	.166	.372
	2023	8458	0	1	.339	.473
Type gemeente	2015	7828	1	4	2.065	.991
	2019	8674	1	4	2.015	1.002
	2023	8458	1	4	1.994	.998
Kleinschalige gemeenten	2015	7828	0	1	.355	.479
	2019	8674	0	1	.310	.488
	2023	8458	0	1	.398	.490
Overwegend kleinstedelijke gemeenten	2015	7828	0	1	.331	.471
	2019	8674	0	1	.310	.463
	2023	8458	0	1	.311	.463
Universiteitssteden	2015	7828	0	1	.211	.406
	2019	8674	0	1	.195	.396
	2023	8458	0	1	.189	.391
Welvarende woongemeenten	2015	7828	0	1	.106	.308
	2019	8674	0	1	.105	.307
	2023	8458	0	1	.102	.303
Opleidingsniveau	2015	3998	2	5	3.126	.893
	2019	3995	2	5	3.202	.887
	2023	3826	2	5	3.206	.891

- *Volt is alleen in 2023 meegeteld.*

Tabel 1 laat de beschrijvende statistieken, waaronder de populatie, minimale waarden, maximale waarden, gemiddelden en standaardafwijkingen van de variabelen in de drie verschillende datasets zien. In de tabel is te zien dat in alle drie de verkiezingsjaren het verschil van stemmen op GroenLinks, D66 en in 2023 Volt vrijwel gelijk is aan het gemiddelde aantal stemmen op Water Natuurlijk. In de theorie is aangegeven dat dit het geval zou zijn. Op het eerste oog lijken de partijen vrijwel gelijk aan elkaar, maar aan de standaardafwijking is te zien dat er grote verschillen zijn. Het gemiddelde ligt rond het 0 punt maar de standaardafwijking ligt rond de 10%. Dit betekent dat er rond de 10% procent verschil zit tussen de stembureaus. Bij de VVD lijkt het aantal stemmen bij de provinciale staten en waterschappen vrijwel gelijk aan elkaar. De variatie is hier een stuk minder groot, de standaardafwijkingen liggen hier rond de 3%. Dit is indicatief dat de verschillen in stemmen bij de VVD tussen de verkiezingen lager liggen dan bij Water Natuurlijk, D66, GroenLinks en Volt.

De hoeveelheid lokale partijen lijkt over de jaren vrij stabiel. Het is alleen belangrijk om te benadrukken dat er vanaf 2019 in de waterschappen Hollandse Delta en Limburg meer dan 4 lokale partijen meedoen. Omdat de deelname van de PvdD is aangegeven met een dummy variabele is er in de minimale en maximale waarden niet af te lezen dat er een stijging heeft plaatsgevonden. Dit is wel af te lezen aan de stijging in gemiddelden (.374, .434, .832).

Tabel 2.: Verschillen in verkiezingsresultaten tussen Water Natuurlijk enerzijds en Groenlinks, D66 en Volt anderzijds.

Waterschap	2015	2019	2023
Aa en Maas	8.84	12.87	11.30
Amstel, Gooi en Vecht	-12.57	-17.16	-16.33
Brabantse Delta	-5.17	-6.45	-5.55
De Dommel	4.16	10.12	.84
De Stichtse Rijnlanden	-3.62	-4.03	-11.53
Delfland	-8.36	-7.24	-11.44
Drents Overijsselse Delta	6.27	4.48	3.45
Fryslân	2.55	4.30	3.33
Hollands Noorderkwartier	-2.81	-8.18	-8.11
Hollandse Delta	-3.86	-2.97	-6.94
Hunze en Aa's	5.85	16.89	7.28
Limburg (2023 -Volt)	-	-3.04	-6.11
Noorderzijlvest	8.97	11.07	4.90
Rijn en IJssel	.94	2.06	2.01
Rijnland	-7.43	-6.91	-8.93
Rivierenland	-4.94	-1.26	-1.53
Scheldestromen	-1.71	-1.22	-5.04
Schieland en Krimpenerwaard	-3.84	-2.42	-5.70
Vallei en Veluwe	-4.31	-3.70	-5.69
Vechtstromen	-.17	13.34	14.09
Zuiderzeeland (Water, Wonen en Natuur)	16.89	20.11	15.77

Groot Salland	13.59	-	-
Peel en Maasvallei	2.70	-	-
Reest en Wieden	2.51	-	-

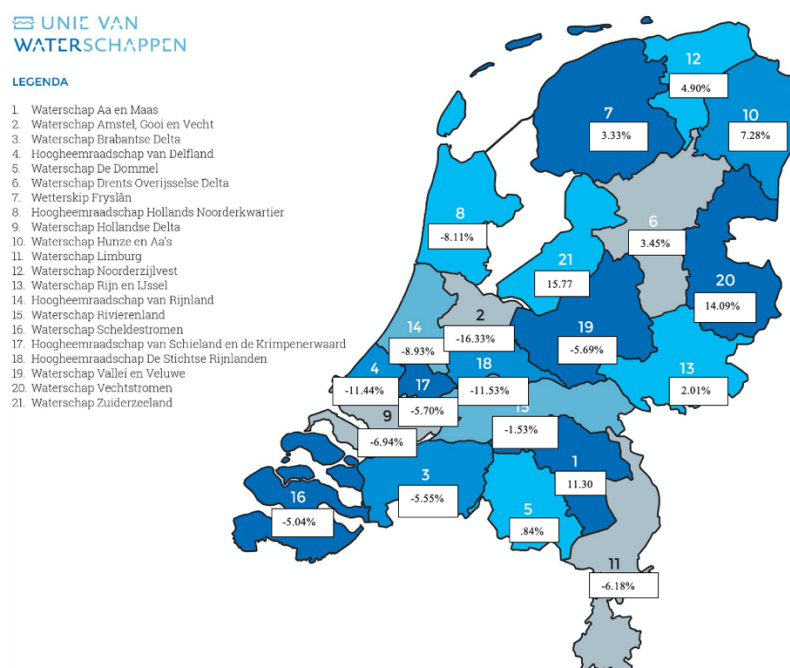
Noot: (Water natuurlijk - D66, GroenLinks, Volt)

In tabel 2 worden de procentuele verschillen in stemmen van de afgelopen 3 verkiezingsjaren weergegeven. Als er wordt gekeken naar de verschillen per jaar per waterschap is het moeilijk om een vaste trend te identificeren. Er zijn weinig waterschappen waar een duidelijke stijgende of dalende lijn in zit. Wat de tabel wel laat zien is dat de verschillen tussen waterschappen erg groot zijn. Ondanks dat het gemiddelde van alle waterschappen samen rond het 0 punt ligt, laat tabel 2 duidelijk zien dat de verschillen in stemgedrag erg groot zijn. Ook brengt de tabel duidelijk in kaart dat wanneer de verschillen in een waterschap positief zijn, ze dit in de andere jaren ook zijn. De verschillen blijven per waterschap positief of negatief over de jaren. Dit toont aan dat de verschillen niet wispelturig zijn per regio.

Figuur 1 laat de verdeling van waterschappen in 2023 zien. De verschillen in stemgedrag in datzelfde jaar zijn bij de kaart ingevoegd. Hierdoor zijn de verschillen duidelijk in kaart gebracht. De kaart toont aan dat de negatieve verschillen vrijwel in dezelfde regio liggen. Rondom de Randstad en het zuiden van het land, met uitzondering van De Dommel, wordt er relatief minder op Water Natuurlijk gestemd dan op GroenLinks, D66 en Volt.

De waterschappen waar het percentage in het nadeel is van Water Natuurlijk zijn de waterschappen die een hogere concentratie van universiteitssteden en welvarende woongemeenten hebben. Het valt op dat dit voornamelijk de provincies zijn waar het volgens onderzoek van Vollaard & Binnema (2021), het slechts gesteld is met de kennis en interesse naar de waterschappen.

Figuur 1: Waterschapskaart met procentueel verschil in stemmen.

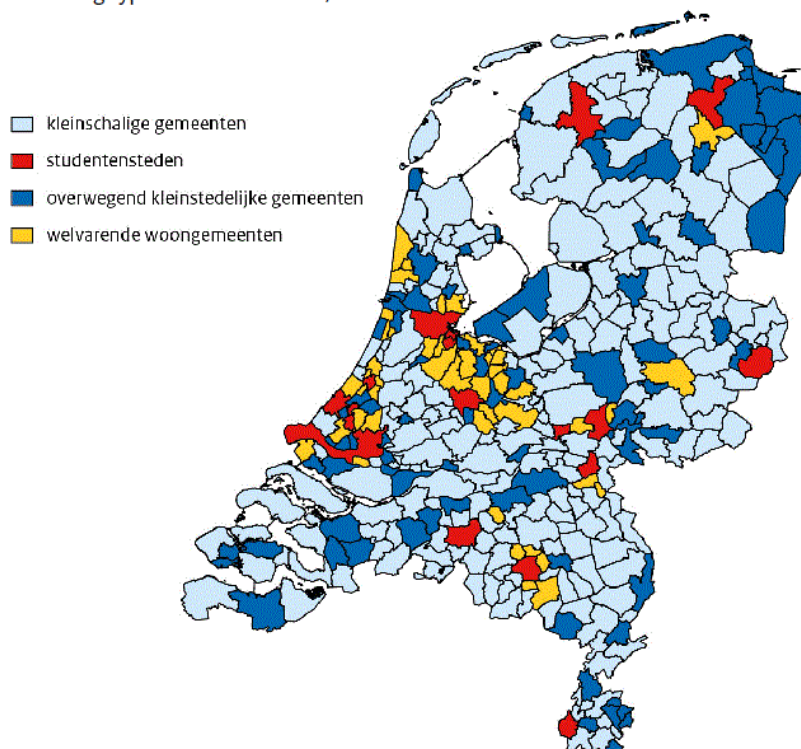

Bron: (Unie van Waterschappen, 2021)

Noot: aangegeven percentages omschrijven verschil in stemgedrag (Water Natuurlijk - Groenlinks, D66 en Volt)

Figuur 2: Verdeling van de typen gemeenten

Verdeling typen over Nederland, 2020

(Bron: Sociaal cultureel planbureau: vier typen gemeenten, 2021)

4.2: Multipele mixed effects regressie

Tabel 2 laat de resultaten zien van drie verschillende modellen waarin het effect van de onafhankelijke variabelen wordt getest op de afhankelijke variabele: het verschil in stemmen tussen Water Natuurlijk en GroenLinks, D66 en Volt (2023).

Tabel: 2 Mixed effects analyse

Fixed Effects	2015		2019		2023	
	B	SE	B	SE	B	SE
Intercept	-4.184***	1.163	7.230***	1.107	-2.946***	.826
Lokale partij	-.854**	.301	-1.741***	.195	-.811***	.170
Deelname PvdD	-1.030*	.433	-4.253***	.304	-.592	.469
Lijstnummer	-1.239***	.253	-2.238***	.136	.590***	.153
Lijstnummer (dummy)	-1.001	.693	.490***	.586	2.945***	.533
Kleinschalige gemeenten	.253	.928	.007	1.143	.483	.414
Universiteitssteden	-4.173*	.1973	-5.819*	2.416	-2.849*	1.151
Welvarende woongemeenten	-1.140	1.331	-2.919	1.642	-1.110	.746
VVD	-.093***	.009	-1.99***	.009	.024*	.010
CDA	.172***	.010	.102***	.010	.153***	.016
PVV	.592**	.012				
FVD			.494**	.012		
BBB					.099***	.006
Residual	18.149	2.96	17.651	.274	13.459	.207
Intercept (Gemeente)	45.916	4.060	73.617	6.451	37.623	3.228

Noot: De typen woongemeenten in de analyse worden vergeleken met Overwegend kleinstedelijke gemeenten

P<.05*

P<.01**

P<.001***

Uit tabel 2 blijkt dat het effect van lokale partijen in elk van de drie modellen significant is. Dit wijst erop dat wanneer er meer lokale partijen meedoen aan de verkiezingen, dit leidt tot een afname van Water Natuurlijk stemmen ten opzichte van GroenLinks, D66 en Volt stemmen. 2015: (B-.854 p.005), 2019: (B-1.741 p<.001) 2023: (B-.811 p<.001). Hiermee wordt hypothese 1, waarin het effect van lokale partijen wordt getoetst, voor alle drie verkiezingsjaren bevestigd.

De deelname van de PvdD heeft in 2023 geen effect gehad op het verschil in stemmen. Voor dit jaar wordt hypothese 2, die het effect van de deelname van de PvdD toetst, niet bevestigd. In 2015 en 2019 heeft hun deelname wel een significant effect gehad op het verschil in stemmen, 2015: (B-1.030 p.05), 2019: (B-4.253 p<.001). De negatieve richtingscoëfficiënt toont aan dat het verschil in stemmen nadelig is voor Water Natuurlijk. Zodoende wordt Hypothese 2 voor 2015 en 2019 bevestigd. In 2023 lijkt dit effect te zijn verdwenen en daarom wordt de hypothese voor dit jaar niet bevestigd.

Een eventuele verklaring hiervoor is dat de PvdD in 2015 maar in 7 en 2019 nog maar in 8 waterschappen meedeed, waaronder de vier waterschappen waar het negatieve verschil het grootst was dat jaar. Hierdoor is dit effect erg sterk. Naarmate de PvdD in meer waterschappen meedoet waar Water Natuurlijk het relatief goed doet neemt dit effect af.

Het effect van het lijstnummer is op twee verschillende manieren getoetst. In 2015 en 2019 is te zien dat naarmate Water Natuurlijk een hoger lijstnummer heeft, hun stemmen relatief aan GroenLinks en D66 afneemt, 2015: (B-1.239 $p < .001$), 2019: (B-2.238 $p < .001$). Omgedraaid betekent dit dat wanneer Water Natuurlijk een lager lijstnummer heeft, dit tot relatief meer stemmen leidt. Hypothese 3, die het effect van het lijstnummer test, wordt voor 2015 en 2019 bevestigd. In 2019 en 2023 is er een significant effect van het hebben van lijstnummer 1, 2019: (B.490 $p < .001$), 2023: (B2.945 $p < .001$). Hiermee wordt hypothese 4, die stelt dat het hebben van lijstnummer 1 een positief effect heeft op het aantal stemmen op Water Natuurlijk, voor 2019 en 2023 bevestigd. Er is een afwijkend significant effect van het hebben van een lager lijstnummer in 2023. In 2023 neemt het percentage stemmen van Water Natuurlijk relatief aan het aantal stemmen van GroenLinks, D66 en Volt juist toe wanneer zij hoger op de lijst staan, 2023: (B.590 $p < .001$).

Het valt op dat in alle drie de verkiezingsjaren het percentage Water Natuurlijk stemmen relatief aan GroenLinks, D66 en Volt stemmen, lager is in universiteitssteden dan in kleinstedelijke woongemeenten, 2015: (B-4.173 $p < .039$), 2019: (B-5.819 $p < .017$), 2023: (B-2.849 $p < .013$). Deze universiteitssteden liggen voornamelijk in de gebieden waar het verschil in stemmen negatief is voor Water Natuurlijk. In de welvarende woongemeenten, die zoals benoemd ook veel voorkomen in de waterschappen in deze gebieden, is dit effect niet te zien. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de VVD het in dit soort gemeenten erg goed doet. De tabel laat ook zien dat wanneer er bij een stembureau meer op de VVD wordt gestemd, het verschil in stemmen daalt, 2015: (B-.093 $p < .001$), 2019: (B-1.99 $p < .001$), 2023: (B.024 $p < .024$). Daarentegen scoort Water Natuurlijk goed ten opzichte van GroenLinks, D66 en Volt wanneer er bij stembureaus meer op het CDA wordt gestemd. In alle drie verkiezingsjaren ging dit percentage significant omhoog toen het CDA meer stemmen ontving. 2015: (B.172, $p < .001$), 2019: (B.102, $p < .001$), 2023: (B.153, $p < .001$). Dit kan eventueel verklaard worden door het feit dat het CDA goed presteert in de regio's waar er relatief meer op Water Natuurlijk wordt gestemd.

Wanneer protestpartijen meer stemmen ontvangen bij een stembureau heeft dit ook een positief effect op het aantal stemmen dat Water Natuurlijk ontvangt tegenover die op GroenLinks, D66 en Volt. Voor 2015 wordt de PVV gebruikt als protestpartij. Wanneer het percentage stemmen op de PVV steeg, had dit een positief effect op het relatieve percentage van Water Natuurlijk (B.592, $p < .000$). In 2019 is FvD meegenomen als protestpartij. Net als in 2015 is dit positieve effect ook te zien in 2019: (B.494, $p < .000$).

Voor 2023 is de BBB meegenomen als protestpartij in de analyse, net als in 2015 en 2019 heeft een toename in stemmen op de protestpartij in 2023 een relatief positief effect op het procentuele verschil in stemmen, (B.099 $p < .001$).

Door het uitvoeren van een mixed model analyse in plaats van een simpele regressie analyse kan er gekeken worden naar hoeveel variantie wordt verklaard door de verschillen tussen stembureaus en hoeveel wordt verklaard door de verschillen tussen gemeenten. De onverklaarde variantie van de stembureaus staat in tabel 2. aangegeven met 'residual' en de onverklaarde variantie tussen gemeenten als 'intercept'. Het is te zien dat de onverklaarde variantie tussen gemeenten een stuk groter is dan die tussen stembureaus. Dit betekent dat er nog veel onverklaarde factoren meespelen op gemeentelijk niveau.

Tabel 3: Mixed model analysis met opleidingsniveau

Fixed Effects	2015		2019		2023	
	B	SE	B	SE	B	SE
Constant	-16.210***	2.508	.759	3.012	-22.160***	2.085
Lokale partijen	.796*	.384	-1.433***	.215	-.867*	.340
Deelname PvdD	.427	.516	-2.557***	.501	10.759***	1.564
Lijstnummer	-.666	.418	-3.126***	.190	.665**	.237
Lijstnummer (dummy)	-.471	1.063	-2.643**	1.553	2.699***	.811
Kleinschalige gemeenten	1.133	1.002	-.959	1.500	-.086	.491
Universiteitssteden	-2.468	1.994	-2.842	2.946	-1.748	1.255
Welvarende woongemeenten	1.194	1.193	2.835	1.784	-.075	.692
VVD	-.014	.011	-.192***	.013	.045***	.012
CDA	.320***	.017	.357***	.025	.253***	.031
PVV	.679**	.014				
FVD			.576***	.017		
BBB					.381***	.012
Opleidingsniveau	-.132	.612	-1.021	.915	-.787	.403
Residual	14.831	.348	19.054	.441	10.856	.253
Intercept (Gemeente)	17.167	2.514	39.850	5.659	9.316	1.363

Noot: $P < .05$ *

$P < .01$ **

$P < .001$ ***

Tabel 3 laat nog een keer resultaten van drie verschillende modellen zien die het effect van de verschillende factoren toetsen op de afhankelijke variabele: het verschil in stemmen tussen Water Natuurlijk en GroenLinks, D66 en Volt (2023). Het verschil met tabel 2 is dat hier het effect van het gemiddelde opleidingsniveau is meegenomen als extra voorspeller. Aangezien het gemiddelde opleidingsniveau alleen bekend is voor de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland worden de effecten van de variabelen ook alleen in deze provincies getest. Er wordt in geen een jaar een significant effect gevonden van opleidingsniveau en daarmee worden de hypothesen 5a & 5b, die afzonderlijk het tegenovergestelde effect van opleidingsniveau probeerde te verklaren, niet bevestigd. Op de andere effecten wordt verder niet op ingegaan omdat deze uitkomsten alleen iets zeggen over de hiervoor genoemde vier provincies.

Tabel 4: Mixed model analysis VVD

Fixed Effects	2015		2019		2023	
	B	SE	B	SE	B	SE
Constant	-3.202***	.591	1.649***	.488	.747*	.381
Lokale partij	-.534***	.161	-.628***	.084	-.212***	.063
Deelname PvdD	-.282	.218	.162	.159	-.759***	.207
Lijstnummer	.002	.065	-.494***	.101	-.288***	.061
Lijstnummer (dummy)	-	-	1.916***	.246	-.021	.176
Kleinschalige gemeenten	-.876	.470	-.578	.358	-.198	.152
Universiteitssteden	.044	.952	.031	.763	.068	.372
Welvarende woongemeenten	-1.024	.547	-1.058*	.511	-.268	.246
CDA	-.059***	.007	-.044***	.006	-.080***	.008
PVV	.128***	.009				
FVD			.059***	.008		
BBB					.010**	.003
GL + D66 + (Volt)	.137***	.007	-.012*	.005	.010**	.003
Residual	5.469	.095	5.676	.088	2.685	.042
Intercept (Gemeente)	9.724	.925	6.767	.612	2.273	.204

Noot: $P < .05^*$

$P < .01^{**}$

$P < .001^{***}$

Tabel 4 laat ook de resultaten van drie verschillende modellen zien. In deze modellen zijn de variabelen aangepast naar de situatie van de VVD en wordt het effect getest tegen het procentuele verschil van het aantal stemmen dat de VVD heeft ontvangen bij de provinciale statenverkiezingen afgetrokken van het aantal stemmen bij de waterschapsverkiezingen. Dit is gedaan om te kijken of de effecten alleen voor Water Natuurlijk gelden of dat ze eventueel iets zeggen over het effect van de variabelen bij de verkiezingen in het algemeen. De voornaamste overeenkomst die te zien is, is dat de deelname van lokale partijen een significant negatief effect heeft, 2015: (B-.534 $p < .001$), 2019: (B-.628 $p < .001$), 2023: (B-.212 $p < .001$). Dit betekent dat ook de VVD ook bij de waterschappen relatief minder stemmen ontvangt dan bij de provinciale staten als gevolg van de deelname van lokale partijen.

Het is interessant om te zien dat in het jaar waarin de deelname van de PvdD geen effect had op Water Natuurlijk, het wel een significant effect had op de VVD 2023: (B-.759 $p < .001$). Dit geeft aan dat de PvdD kiezers meer stemmen van de VVD lijken af te nemen dan van Water Natuurlijk.

De positie op de lijst heeft bij de VVD in 2019 en 2023 ook een significant effect, 2019: (B-.494 $p < .001$), 2023: (B-.246 $p < .001$). Ook wordt er voor 2019 een significant effect van het hebben van lijstnummer 1, (B1.916, $p < .001$). Dit laat zien dat ook bij de VVD hun percentage stemmen op bij de waterschappen stijgt ten opzichte van hun stemmen bij de provinciale staten wanneer zij lager op de kieslijst staan. De VVD scoorde in 2023 lager bij de waterschapsverkiezingen dan bij de provinciale statenverkiezingen. Dit effect is wel minder sterk dan bij Water Natuurlijk, dit geeft aan dat de VVD minder last ervaart van een lager lijstnummer dan Water Natuurlijk doet.

Ten slotte toont de tabel aan dat de VVD bij de waterschappen niet direct kiezers verliest als gevolg van de populariteit van de protestpartijen. Integendeel, wanneer de protestpartijen bij de provinciale staten meer kiezers krijgen, stijgt het aantal stemmen dat de VVD ontvangt bij de waterschappen relatief aan die ze ontvangen bij de waterschappen. Dit kan betekenen dat kiezers die normaal gesproken op de VVD stemmen bij beide verkiezingen bij de provinciale staten in dit geval voor een protestpartij kiezen maar bij de waterschappen op de VVD blijven stemmen

5. Conclusie

Mijn onderzoek heeft zich gericht op het vergelijken van het stemgedrag bij de provinciale statenverkiezingen met het stemgedrag bij de waterschapsverkiezingen. Allereerst heb ik gezocht naar theoretische verklaringen, waarbij de theorie van split-ticket voting al snel naar voren kwam. Deze theorie is vervolgens gebruikt om mogelijke verklaringen te identificeren die van invloed kunnen zijn op de unieke situatie van de twee betreffende verkiezingen. De eerste deelvraag van mijn onderzoek luidt: *Tot in hoeverre verschillen de D66, GroenLinks en Volt stemmen bij de provinciale statenverkiezingen met de Water Natuurlijk stemmen bij de waterschapsverkiezingen?*

Om deze vraag te beantwoorden heb ik allereerst gekeken naar de omvang van de verschillen tussen de partijen GroenLinks, D66 en Volt bij de provinciale statenverkiezingen en Water Natuurlijk bij de waterschapsverkiezingen, en vervolgens of er regionale verschillen konden worden geïdentificeerd. Na het vergelijken van de gemiddelde scores van elk waterschap gedurende de afgelopen drie verkiezingsjaren werd mij al snel enkele aspecten duidelijk. In sommige waterschappen presteren de GroenLinks, D66 en Volt significant beter dan Water Natuurlijk, terwijl het in andere waterschappen precies andersom is. Hoewel dit te verwachten was, is het interessant om te zien dat er geen variatie is. Elk waterschap vertoont consistent een duidelijk positief of negatief verschil en dit blijft gedurende de drie jaren hetzelfde.

Bij het onderzoeken van de geografische ligging van de waterschappen werd mij al snel duidelijk dat er voornamelijk in het noorden en oosten van het land vaker wordt gestemd op Water Natuurlijk dan op GroenLinks, D66 en Volt. Daarentegen zien we in de randstad en het midden van het land juist het tegenovergestelde patroon. Dit is interessant omdat volgens het kiezersonderzoek van Vollaard & Binnema (2021) het hier slechter is gesteld met de kennis van waterschappen dan in de andere regio's. De vaststelling van langdurige en consistente verschillen is daarmee bevestigd. Om de oorsprong van deze verschillen te achterhalen zijn verschillende analyses uitgevoerd. De resultaten van deze analyses geven een antwoord op de tweede onderzoeksvraag: *Wat zijn de verklaringen voor het verschil in kiezers voor enerzijds D66, GroenLinks en Volt en anderzijds Water Natuurlijk?*

Door middel van een uitgebreide analyse van de verkiezingsresultaten van zowel de provinciale statenverkiezingen als de waterschapsverkiezingen in de jaren 2015, 2019 en 2023 heb ik verschillende inzichten verkregen. Allereerst kan geconcludeerd worden dat de deelname van lokale partijen de belangrijkste gevonden voorspeller is van het verschil in stemgedrag. In elk geanalyseerd verkiezingsjaar heeft de deelname van deze lokale partijen een significant effect gehad op het verschil in stemmen. Een toename van lokale partijen resulteerde in een afname van het relatieve percentage stemmen voor Water Natuurlijk in vergelijking met GroenLinks, D66 en Volt. Dit effect is niet alleen zichtbaar bij Water Natuurlijk, maar ook bij de VVD. Zoals besproken in paragraaf 2.2, wegen lokale betrekkingen zwaar bij lokale verkiezingen.

Onderzoek naar split-ticket voting in België heeft aangetoond dat persoonlijke binding met lokale partijen of de leden ervan een van de belangrijkste redenen hiervoor is (Valcke & Verhelst, 2019). Dit onderzoek bevestigt dat lokale betrekkingen, vergelijkbaar met België, een belangrijke rol spelen bij het verschil in stemgedrag. Bovendien toont dit onderzoek aan dat, vergelijkbaar met de gemeenteraadsverkiezingen, er een groeiende populariteit is van lokale partijen.

Ten tweede kan worden geconcludeerd dat de toenemende deelname van de PvdD in 2015 en in 2019 heeft geleid tot een vermindering van het aandeel stemmen op Water Natuurlijk in vergelijking tot GroenLinks en D66. In 2023 lijkt de PvdD juist het percentage van VVD stemmers bij de waterschappen ten opzichte van die bij de provinciale staten te verminderen. Onderzoek door Vollaard & Binnema (2019) heeft aangetoond dat de gemiddelde kiezer weinig kennis heeft over de waterschapspolitiek. Dit verklaart waarschijnlijk het waargenomen verschil. Vanwege het lage kennisniveau over de waterschappen zijn mensen zich wellicht niet bewust van het feit dat Water Natuurlijk gesteund wordt door GroenLinks, D66 en Volt. Aangezien deze partijen zich aan de linkerzijde van het politieke spectrum bevinden hebben en niet terug te vinden zijn op de kandidatenlijst voor de waterschapsverkiezingen, stemmen kiezers in dit geval op een andere linkse partij, namelijk de PvdD.

De derde essentiële conclusie die wordt getrokken is dat een lager lijstnummer in de meeste gevallen leidt tot een positieve uitkomst. In zowel 2015 als 2019 is aangetoond dat de hogere positie van Water Natuurlijk op de lijst een negatief effect heeft op het percentage stemmen dat zij ontvangen ten opzichte van GroenLinks, D66 en Volt. Dit impliceert dat het verschil in stemmen deels verklaard kan worden door de plaats op de lijst in die jaren. Bovendien werd vastgesteld dat in waterschappen waar ze het laagste lijstnummer hebben, het relatieve verschil in stemmen juist positief is voor Water Natuurlijk. Ook de VVD ondervindt een verschil in stemmen wanneer zij lager op de lijst staan.

Er bestaan aanzienlijke dispariteiten tussen de verschillende typen gemeenten. Opvallend is dat er in universiteitssteden relatief meer steun wordt uitgebracht op GroenLinks, D66 en Volt dan op Water Natuurlijk. De twee kaarten in het resultatenhoofdstuk illustreren dat de waterschappen met een hoge concentratie universiteitssteden tevens de waterschappen zijn waar het verschil ten nadele van Water Natuurlijk significant is.

Uit de uitgevoerde analyses komt naar voren dat wanneer er bij een stembureau meer stemmen naar het CDA gaan, het relatieve percentage van Water Natuurlijk stijgt. Dit wijst erop dat de populariteit van het CDA in een regio gunstig uitpakt voor Water Natuurlijk. Opmerkelijk genoeg neemt het CDA wel deel aan de verkiezingen in veel waterschappen, wat erop wijst dat ook deze partij verlies lijdt door split-ticket voting. De zogenaamde proteststem lijkt eveneens een rol te spelen bij de discrepantie in stemgedrag. Elk jaar is een andere protestpartij in de analyse meegenomen: de PVV voor 2015, FvD voor 2019 en de BBB voor 2023. Het blijkt nu dat de populariteit van deze partijen leidt tot een relatieve toename van het percentage Water Natuurlijk stemmers. Dit effect is niet exclusief voor deze partijen.

Het blijkt ook dat wanneer er meer stemmen naar deze partijen gaan, dit bij de VVD ook leidt tot afname van het aantal provinciale stemmen in vergelijking met het aantal waterschap stemmen.

5.1 Discussie

Ik heb mijn onderzoek uitgevoerd met als doel de verschillen in stemgedrag aan te tonen en inzichten te verschaffen naar de oorzaak van deze verschillen. Hiervoor heb ik gebruikgemaakt van geaggregeerde data. Deze harde data zijn het kernpunt van dit onderzoek. Door de resultaten van de provinciale statenverkiezingen en de waterschapsverkiezingen van drie verschillende verkiezingsjaren samen te voegen in dezelfde datasets kon er per stembureau geanalyseerd worden waar de stemmen heen gingen. Per stembureau is inzichtelijk gemaakt welke partijen populair zijn en welke niet. Door het creëren van extra variabelen is inzichtelijk gemaakt wat de effecten zijn van lokale partijen, de deelname van de PvdD, lijstnummers en de andere factoren. Hierdoor is voortgebouwd op de kennis over stemgedrag en de voorkeuren van mensen op het gebied van de provinciale staten en waterschapsverkiezingen. Dit onderzoek laat zien dat zowel in Nederland, als in België, lokale partijen een belangrijke rol spelen bij het fenomeen split-ticket voting.

Het moet wel benadrukt worden dat door het gebruik van geaggregeerde data vooral regionale en algemene trends in stemgedrag zijn geïdentificeerd. Een van de beperkingen die dit soort onderzoek met zich meebrengt is dat het geen inzichten in de persoonlijke beweegredenen van individuen verschaft. De afwegingen die individuen leiden tot het kiezen van twee verschillende partijen hadden beter achterhaald kunnen worden met het gebruik van een survey of diepte interview. In dit onderzoek heb ik dit vanwege tijdsrestricties buiten beschouwing gelaten, maar mijn aanbeveling is om toekomstig onderzoek te laten uitvoeren naar de persoonlijke beweegredenen die deze verschillen teweeg hebben gebracht. De conclusies van dit onderzoek kunnen als startpunt worden gebruikt in toekomstig onderzoek naar dit onderwerp. De trends op samenlevingsniveau zijn geïdentificeerd, deze kunnen bevestigd worden op individueel niveau. Het is belangrijk om te benadrukken dat de conclusies die gemaakt zijn in dit onderzoek vatbaar zijn voor de ecologische fout. Het gebruik van geaggregeerde data is gunstig voor het identificeren van trends bij grote groepen mensen, maar op basis van deze data kunnen geen uitspraken gedaan worden over individuen. In mijn onderzoek heb ik voornamelijk analyses uitgevoerd op stembureau-niveau. In de resultatensectie kwam tot orde dat er nog veel onverklaarde variatie is op gemeenteniveau. Dit toont aan dat er nog veel effecten zijn die op gemeentelijk niveau spelen die invloed hebben op het verschil in stemgedrag. Het is dan ook mijn aanbeveling om hier verder onderzoek naar te doen.

6. Beleidsadvies

In dit laatste hoofdstuk wil ik antwoord geven op mijn derde onderzoeksvraag: Op welke wijze kan Water Natuurlijk gebruikmaken van de verworven inzichten om hun positie te versterken? Los van Water Natuurlijk en hun achterban binnen de waterschapsverkiezingen, is het van nationaal belang dat de bevolking meer betrokken raakt bij de waterschapspolitiek. Uit onderzoek van Vollaard en Binnema (2021) blijkt dat slechts 22% van de ondervraagden de juiste naam van hun waterschap kent. Het vergroten van de algemene kennis over waterschappen onder de bevolking is geen taak die uitsluitend door Water Natuurlijk kan worden uitgevoerd. Wat deze partij wel kan doen voor de komende verkiezingen, en tevens mijn voornaamste aanbeveling, is mensen bewust maken van de steun die Water Natuurlijk van GroenLinks, D66 en Volt ontvangt. De resultaten tonen duidelijk aan dat er relatief minder steun is voor Water Natuurlijk in de regio's rondom de randstad en het centrum van Nederland. GroenLinks, D66 en Volt presteren goed in deze gebieden, maar de kennis over de waterschappen is zeer beperkt. Mijn aanbeveling is om kiezers te informeren over het feit dat Water Natuurlijk gesteund wordt door deze partijen. Ik raad aan om de pogingen hiertoe te beperken tot de volgende waterschappen: Hollands Noorderkwartier, Amstel Gooi en Vecht, Rijnland, Delfland, Schieland en de Krimpenerwaard en De Stichtse Rijnlanden. De reden om de pogingen tot deze waterschappen te beperken is dat er in andere regio's juist relatief meer steun is voor Water Natuurlijk dan voor GroenLinks, D66 en Volt. Het is mogelijk dat wanneer mensen in deze regio's zich bewuster worden van de steun van Water Natuurlijk door deze partijen, zij hun keuze bij de waterschapsverkiezingen hierop kunnen aanpassen.

De andere factoren die het verschil tussen Water Natuurlijk, GroenLinks, D66 en Volt verklaren zijn moeilijk te veranderen. Water Natuurlijk kan niks veranderen aan de deelname van de PvdD. Evenzo is er weinig te doen aan de deelname van lokale partijen. Het lijstnummer kan alleen worden beïnvloed door het resultaat van de vorige verkiezingen. Dit onderzoek heeft voornamelijk factoren geïdentificeerd die een negatief verschil voor Water Natuurlijk verklaren. Mijn aanbeveling is om extra onderzoek te verrichten naar factoren die het positieve verschil verklaren. Het onderzoek heeft in kaart gebracht waar Water Natuurlijk meer stemmen ontving dan GroenLinks, D66 en Volt. Door onderzoek te doen naar de wijze waarop Water Natuurlijk in deze waterschappen anders opereert, kan men ontdekken waar deze verschillen vandaan komen. Tenslotte raad ik aan om de persoonlijke beweegredenen van mensen te onderzoeken door middel van een enquête. Hiermee kunnen de persoonlijke beweegredenen van een grote groep mensen in kaart worden gebracht.

Literatuurlijst

- Andeweg, R. B., & Thomassen, J. J. (2011). Van afspiegelen naar afrekenen? De toekomst van de Nederlandse democratie. *Universiteit Leiden*. <https://research.utwente.nl/en/publications/van-afspiegelen-naar-afrekenen-de-toekomst-van-de-nederlandse-dem>
- Ames, B., Baker, A., & Rennó, L. (2009). Split-ticket voting as the rule: Voters and permanent divided government in Brazil. *Electoral Studies*, 28(1), 8–20.
<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.06.005>
- Bélanger, É. (2005). Issue Saliency, Issue Ownership and Issue-Based Vote Choice: Evidence from Canada. *Canadian Political Science Association*.
- Binnema, H., & Vollaard, H. (2021). *The 2019 provincial elections in the Netherlands: the Rise of Forum voor Democratie after a heavily nationalized campaign*. *Regional & Federal Studies*, 31(3), 433–446. <https://doi.org/10.1080/13597566.2020.1840365>
- Burden, B. C., & Helmke, G. (2009). *The comparative study of split-ticket voting*. *Electoral Studies*, 28(1), 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.06.004>
- Blom-Hansen, J., Elklit, J., Serritzlew, S., & Villadsen, L. S. (2016). *Ballot position and election results: Evidence from a natural experiment*. *Electoral Studies*, 44, 172–183.
<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.06.019>
- Brockington, D. (2003). *A low information theory of ballot position effect*. *Political Behavior*, 25, 1–27.
- Campbell, A., & Miller, W. E. (1957). *The motivational basis of straight and split-ticket voting*. *The American Political Science Review*, 51(2), 293–312. doi:10.2307/1952193
- Dandoy, R., Dodeigne, J., Steyvers, K., & Verthé, T. (2020). Het kiesgedrag bij de lokale verkiezingen van 2018 bestudeerd. *Vanden Broele eBooks*, 13–42.
<https://biblio.ugent.be/publication/8681682>
- Dassonneville, R. (2015). *Stability and Change in Voting Behaviour. Macro and Micro Determinants of Electoral Volatility*. *KU Leuven*.

- Davis, N. (2015). The Role of Indifference in Split-Ticket Voting. *Political Behavior*, 37(1), 67–86.
<https://doi.org/10.1007/s11109-013-9266-9>
- Dalton, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford University Press.
- Dersjant, T. (2014) *Oud bestuur: een jaar ongenode gast bij een waterschap*. De Vrije Uitgevers.
- De Voogd, J. (2013). *Nieuwe scheidlijnen op de kaart*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties DGBK-Bureau Verkenning en Onderzoek.
- Garzia, D. (2013). Changing Parties, Changing Partisans: The Personalization of Partisan Attachments in Western Europe. *Political Psychology*, 34(1), 67–89.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00918.x>
- Hague, R., Harrop, M., & McCormick, J. (2016). *Comparative Government and Politics: An Introduction* (10th ed. 2016). Red Globe Press.
- Havekes, H. (2008) *Water Governance: The Dutch watership model*. Unie van Waterschappen.
- Hechter, M., & Kanazawa, S. (1997). *Sociological Rational Choice Theory*. *Annual Review of Sociology*, 23(1), 191–214. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.23.1.191>
- Hellemans, G. (1990). Sociale bewegingen, zuilen en de strijd om de moderniteit. *Sociologos*, 11(1), 57-93.
- Jones, B. D. (1999). *Bounded rationality*. *Annual review of political science*, 2(1), 297-321.
- Karp, J. M., Vowles, J., Banducci, S., & Donovan, T. (2002). *Strategic voting, party activity, and candidate effects: testing explanations for split voting in New Zealand's new mixed system*. *Electoral Studies*, 21(1), 1–22. [https://doi.org/10.1016/s0261-3794\(00\)00031-7](https://doi.org/10.1016/s0261-3794(00)00031-7)
- Kelt, K. (2021, 8 september). *De Nederlandse democratie*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.
https://www.tweedekamer.nl/zo_werkt_de_kamer/de_nederlandse_democratie
- Kiesraad - Verkiezingsuitslagen. (2023.). <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen>

- Kiesraad. (2020, 3 augustus). *Deelnemende partijen waterschapsverkiezingen 2019*. Nieuwsbericht | Kiesraad.nl.
<https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2019/02/05/deelnemende-partijen-waterschapsverkiezingen-2019>
- Kiesraad. (2023, 8 juni). *Over ons*. Kiesraad.nl. <https://www.kiesraad.nl/over-ons>
- Lielieveldt, H., & Van der Does, R. (2010). *Hoe tweederangs zijn lokale verkiezingen? Een analyse van de Nederlandse gemeenteraadsverkiezingen 2010 vanuit het perspectief van second-order elections. Een analyse van de Nederlandse gemeenteraadsverkiezingen*.
- Stumpf, P. B. (2020). *Strategic Split-Ticket Voting in Mixed Electoral Systems: The Cases of Germany, Hungary, and Lithuania. International Journal of Political Activism and Engagement (IJPAAE), 7(2), 47-67*.
- Vermeij, L., Ledema, J., Boelhouwer, J., Ooms, I., & Kulber, J. (2021) *Vier typen gemeenten Een laagdrempelig instrument om de belangrijkste verschillen tussen gemeenten een plek te geven in SCP-onderzoek. Sociaal Cultureel Planbureau*.
- NOS. (2022, 17 maart). *Lokale partijen nog dominanter, grote verschuivingen door debutanten blijven uit. NOS*. <https://nos.nl/collectie/13894/artikel/2421520-lokale-partijen-nog-dominanter-grote-verschuivingen-door-debutanten-blijven-uit>
- Marien, S., Dassonneville, R., & Hooghe, M. (2015). How Second Order Are Local Elections? Voting Motives and Party Preferences in Belgian Municipal Elections. *Local Government Studies, 41(6), 898–916*. <https://doi.org/10.1080/03003930.2015.1048230>
- Over Water Natuurlijk. (2023, 8 mei). Water natuurlijk. <https://waternatuurlijk.nl/over-water-natuurlijk#:~:text=Water%20Natuurlijk%20is%20de%20landelijke,de%20toekomst%20goed%20toeven%20is>.
- Persson, S. (2020). Exploring split ticket voting motives. In *University of Gothenburg. Swedish National Election Studies*. Geraadpleegd op 8 maart 2023, van <https://www.gu.se/en/swedish-national-election-studies/our-research/reports>
- Raadschelders, J., & Toonen, T. (1993) *Waterschappen in Nederland: Een bestuurskundige verkenning van de institutionele ontwikkeling*. Uitgeverij Verloren.

- Reif, K., & Schmitt, H. (1980). *NINE SECOND-ORDER NATIONAL ELECTIONS - A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR THE ANALYSIS OF EUROPEAN ELECTION RESULTS*. *European Journal of Political Research*, 8(1), 3–44.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x>
- Stumpf, P. B. (2020). Strategic Split-Ticket Voting in Mixed Electoral Systems: The Cases of Germany, Hungary, and Lithuania. *International Journal of Political Activism and Engagement (IJP AE)*, 7(2), 47-67. <http://doi.org/10.4018/IJP AE.20200401.oa>
- Unie van Waterschappen. (2021, 2 december). *Waterschapskaart - Unie van Waterschappen*.
<https://unievanwaterschappen.nl/publicaties/waterschapskaart>
- Valcke, T., & Verhelst, T. (2019). Split-Ticket Voting in Belgium. *Politics Low Countries*, 1, 205.
- Vermeij, L., Iedema, J., Boelhouwer, J., Ooms, I., & Kullberg, J. (2021) Vier typen gemeenten.
- Van Erkel, P., & Thijssen, P. (2016). *The first one wins: Distilling the primacy effect*. *Electoral Studies*, 44, 245–254. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.09.002>
- Vollaard, H., Binnema, H., Denters, S. A. H., & Jansen, G. (2021). *Meer zicht op het democratisch middenbestuur: Kiezersonderzoek in provincies en waterschappen van 2020*.
- Vollaard, H. & Binnema, H., (2023) *Waterschappen: Democratie in een onbekend bestuur*. Boom.
- Vollaard, H. & Jansen, G. (2023) *Democratie in de gemeente: Lokaal kiezersonderzoek 2022*.

Bijlagen

Bijlage 1. Deelnemende lokale partijen per waterschap

Bijlage 1.1: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2015

Waterschap	Naam partij
Amstel, Gooi en Vecht	De Groenen
Vallei en Veluwe	AWP Vallei en Veluwe
Brabantse Delta	Ons water
	West-Brabant Waterbreed
Delfland	AWP Delfland
Fryslan	Lagere Lasten Burger
	Bedrijf Boer en Burger
Vallei en Veluwe	Lokaal WaterBeheer
Rivierenland	Lokale regiobelangen Rivierenland
	PSP92Rivierenland
Hollands Noorderkwartier	Groen Waterland
	Natuurlijk BBW
Hollandse Delta	Hollandse Delta Natuurlijk
	Waterschapspartij Hollandse Delta
	Trots op Nederland
Scheldestromen	Waterschapspartij Zeeuws Vlaanderen
	Partij voor Zeeland
Schieland en de Krimpenerwaard	Schieland helder als water
	Veilig vitaal water

De Stichtse Rijnlanden	Waterschap@Inwonersbelangen
Limburg	WaterBelang land van Weert en Leudal
	WaterBelang Horst Helden en Beesel
	WaterBelang Venrayen Maasduinen
	Waterbelang Venlo
	WaterBelang Parkstad
	WaterBelang Westelijke Mijnstreek
	WaterBelang Heuvelland
	WaterBelang Maastricht
	WaterBelang Limburg
Groot Salland	Sallandse Gemeentebelangen
Rijn en IJssel	Vrienden van Berkel
	Vereniging Kleine Kernen

Bijlage 1.2: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2019

Waterschap	Naam partij
Amstel, Gooi en Vecht	De Groenen
	Forum Duurzaam Effectief Waterschap
Brabantse Delta	Ons water
	West Brabant waterbreed
Fryslan	lagere lasten burger
Vallei en Veluwe	Lokaal WaterBeheer
Hollandse Delta	Hollandse Delta Natuurlijk
	Waterschapspartij Hollandse Delta
	Trots op Nederland
Hollands Noorderkwartier	groen Waterland

	Natuurlijk BBW
Schieland en de Krimpenerwaard	Ons Platteland
De Stichtse Rijnlanden	Waterschap@Inwonersbelangen
Scheldestromen	Waterschapspartij zeeuws vlaanderen
	Partij voor Zeeland
Drents Overijsselse Delta	Gemeente belangen Drentse Overijssel
De Dommel	Werken aan water
Vechtstromen	Ouderen Partij
Limburg	WaterBelang Venlo
	WaterBelang midden Limburg
	WaterBelang Heuvelland
	WaterBelang Land van Weert en Leudal
	WaterBelang Westelijke Mijnstreek
	WaterBelang Venray en Maasduin
	WaterBelang Horst Helden Beesel
	WaterBelang Maastricht
	Lokaal Limburg
WaterBelang Parkstad	
Rijn en IJssel	Vrienden van Berkel
Zuiderzeeland	Werken aan water Flevoland

Bijlage 1.3: deelnemende lokale partijen per waterschap in 2023

Waterschap	Naam partij
Amstel, Gooi en Vecht	De Groenen
Brabantse Delta	Ons water
	West Brabant waterbreed
De Dommel	Werken aan water
	Bedrijfsbelangen
Hollandse Delta	Waterschapspartij Hollandse Delta

	Hollandse Delta Natuurlijk
Drents Overijsselse Delta	Gemeente belangen Drentse Overijssel
Hunze en Aa's	Groninger belang
	Water in bedrijf
Limburg	WaterBelang Venlo
	WaterBelang midden Limburg
	WaterBelang Heuvelland
	WaterBelang Land van Weert en Leudal
	WaterBelang Westelijke Mijnstreek
	WaterBelang Venray en Maasduin
	WaterBelang Horst Helden Beesel
	WaterBelang Parkstad
	Lokaal Limburg
De Stichtse Rijnlanden	Waterschap@Iinwonersbelangen
Rijn en IJssel	Vrienden van Berkel
Rivierenland	Water Lokaal
Fryslan	lagere lasten burger
Vallei en Veluwe	Lokaal Waterbeheer
Hollands Noorderkwartier	Groen Waterland
	Boeren Burger Water Belang
	De Vrije Lijst
	Actief voor water
	Nederland met een plan
Schieland en de Krimpenerwaard	Ons Platteland
Scheldestromen	Partij voor Zeeland

Bijlage 2. Deelname PvdD.*Bijlage 2.1: Waterschappen waarin de PvdD deelneemt per jaar*

<i>Waterschap</i>	<i>2015</i>	<i>2019</i>	<i>2023</i>
De Stichtse Rijnlanden	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>x</i>
Delfland	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>x</i>
Rijnland		<i>x</i>	<i>x</i>
AGV	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>x</i>
Hunze en Aa's	<i>x</i>	<i>x</i>	
Noorderzijlvest	<i>x</i>		
Rivierenland	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>x</i>
Rijn en IJssel			
Fryslân	<i>x</i>	<i>x</i>	<i>x</i>
Brabantse Delta		<i>x</i>	<i>x</i>
Aa en Maas			<i>x</i>
Dommel			<i>x</i>
Drents Overijsselse Delta			<i>x</i>
Hollandse Delta			<i>x</i>
Hollands Noorderkwartier			<i>x</i>
Schieland Krimpenerwaard			<i>x</i>
Scheldestromen			<i>x</i>
Vechtstromen			
Vallei En Veluwe			<i>x</i>
Limburg			<i>x</i>
Zuiderzeeland	<i>x</i>	<i>x</i>	

Bijlage 3. Lijstnummers

3.1 Lijstnummer van Water Natuurlijk per waterschap per jaar

Waterschap	2015	2019	2023
Aa en Maas	2	2	1
Amstel, Gooi en Vecht	1	3	4
Brabantse Delta	2	5	5
De Dommel	1	1	1
Delfland	3	5	3
De stichtse Rijnlanden	1	1	1
Drents Overijsselse Delta	-	4	1
Fryslan	1	2	2
Hollandse Delta	4	5	6
Hollands Noorderkwartier	1	3	4
Hunze en Aa's	1	1	1
Limburg	-	11	2
Noorderzijlvest	1	1	1
Rijn en IJssel (Lijst)	2	2	2
Rijnland	3	3	3
Rivierenland	2	3	2
Scheldestromen	7	8	5
Schieland en de Krimpenerwaard	3	2	1
Vallei en Veluwe	3	4	4
Vechtstromen	-	2	1
Zuiderzeeland (Water, Wonen en Natuur)	1	1	1
Groot Salland	1	-	-

Reest en Wieden	2	-	-
Roer en Overmaas	3	-	-
Peel en Maasvallei	1	-	-

3.2 Lijstnummer van de VVD per waterschap per jaar

Waterschap	2015	2019	2023
Aa en Maas	5	3	3
Amstel, Gooi en Vecht	3	1	1
Brabantse Delta	5	1	1
De Dommel	5	2	2
Delfland	4	1	1
De stichtse Rijnlanden	4	2	2
Drents Overijsselse Delta	-	2	2
Fryslan	7	6	5
Hollandse Delta	5	3	3
Hollands Noorderkwartier	4	2	3
Hunze en Aa's	4	3	3
Limburg	-	1	5
Noorderzijlvest	6	5	6
Rijn en IJssel (Lijst)	4	3	5
Rijnland	4	1	1
Rivierenland	7	5	3
Scheldestromen	4	5	5
Schieland en de Krimpenerwaard	2	1	2
Vallei en Veluwe	7	1	1
Vechtstromen	-	4	4

Zuiderzeeland	5	2	3
Groot Salland	6	-	-
Reest en Wieden	4	-	-
Roer en Overmaas	7	-	-
Peel en Maasvallei	6	-	-